

SUOMENOPPIJOIDEN KOKEMUKSIA KIELENKÄYTÖSTÄ JA KIELIT AidON KEHITTYMISESTÄ TYÖHARJOITTELUSSA

Maahanmuuttajien kotoutuminen suomalaiseseen yhteiskuntaan on yhä useammin kiinnostuksen kohteena. Kotoutuminen tapahtuu pitkälti suomen kieltä oppimalla, ja siksi aiheesta tarvitaan jatkuvasti lisää tietoa. Useimmat maahanmuuttajat osallistuvat jossakin vaiheessa kielikurssille. Tuntumaa suomen kieleen he voivat saada myös esimerkiksi työharjoittelun avulla. Tässä kirjoituksessa kuvataan 17:n suomen kielen kurssille osallistuneen pakolaistaustaisen maahanmuuttajan kielenkäyttöä ja kielitaidon kehittymistä kurssiin kuuluneen työharjoittelun aikana. Tiedot perustuvat kirjoittamaani pro gradu -tutkielmaan (Palmento 2003), jossa aihetta käsitellään laajemmin.

TUTKIMUKSEN TAUSTAA

Tutkimus tehtiin 2000-luvun alkupuolella eräässä eteläsuomalaisessa aikuisoppilaitoksessa. Informantit opiskelivat kurssilla, jossa toimin suomen kielen opettajana. Kurssi oli työvoimapolitiittista koulutusta,

mikä tarkoittaa, että opiskelijat olivat työttömiä työnhakijoita ja tulivat kurssille työvoimatoimiston kautta. Kurssin työmäärä vastasi normaalin työviikon työmäärää ja koostui sekä lähiopetuksesta että etätystä. Kurssilla opiskeltiin suomen kielen lisäksi yhteiskuntaan ja työelämään liittyviä asioita, ja kurssin jälkeen opiskelijalla toivottiin olevan hyvät valmiudet itsenäiseen työnhakuun. Koska työllistyminen on työvoimapolitiittisilla kursseilla tärkeä, joskin monen kohdalla vielä epärealistinen päämäärä, kuuluu työvoimapolitiittisiin kursseihin usein työharjoittelu. Työharjoittelun toivotaan johtavan suoraan työpaikan saamiseen. Tärkeä tavoite työharjoittelussa on myös suomen kielen taidon kehittäminen. Tämän tutkimuksen informantit opiskelivat viiden kuukauden pituisella kurssilla, joka sisälsi 40 päivän mittaisen työharjoittelun.¹

Informantit olivat taustoiltaan erittäin heterogeeninen ryhmä. Mukana oli niin akateemisia kuin vain muutamia vuosia koulua käyneitä oppijoita. Maassaoloaika vaihteli yhdestä yhteentoista vuoteen, ja

¹ Opiskelijat etsivät itse sopivia työharjoittelupaikkoja, mutta mikäli etsintä ei tuottanut tulosta, auttoi työelämätietoudesta vastaava opettaja harjoittelupaikkojen löytämisessä. Opiskelijoiden työharjoittelupaikkoina oli viisi ravintolaa, neljä kauppa, kaksi sairaalaa ja yksi seurakunta, koulu, päiväkot, kansalaisjärjestö, kierrätyskeskus ja autokorjaamo.

ikäeroa oli nuorimmalla ja vanhimalla 40 vuotta. Informantit puhuivat kahdeksaa eri kieltä äidinkielenään: kuuden äidinkieli oli albania (A), neljän kurdi (K), kahden pastu (P) ja muiden äidinkielet olivat dari (DA), dinka (DI), farsi (F), kiina (KI) ja somali (S). Viittaan informantteihin tunnuksin, joissa ensimmäinen kirjain (tai kaksi ensimmäistä kirjainta) on sama kuin äidinkielen alkukirjain. Seuraava kirjain kertoo informantin sukupuolen (M/N) ja numero informantin sijan ikäjärjestyksessä (vanhin = 1 ja nuorin = 17).

Pääkaupunkiseudun suomen kielen koulutuksen kehittämistyöryhmä on määritellyt kielitasokriteerit tasolta plus tasolle viisi. Näitä kriteereitä käytetään yleisesti aikuisille suunnatussa maahanmuuttajakoulutuksessa. Kurssin lähtötaso oli taitotaso kaksi, ja opiskelijat valittiin kurssille kielitestin ja haastattelun perusteella. Taso kaksi vastaa noin yhden lukuvuoden intensiivistä kielen opiskelua ja kehittämistyöryhmän kielitasokriteerien mukaan seuraavaanlaista kielitaitoa (Pitkänen 1999: liite 2):

Opiskelijan suullinen kielitaito riittää arkipäivän tilanteissa selviytymiseen, mutta uudet ja oudot tilanteet tuottavat vaikeuksia. Ääntämisessä on vierautta, joka ei kuitenkaan merkittävästi vaikeuta opiskelijan puheen ymmärtämistä. Opiskelija kykenee kohtalaisesti ymmärtämään selkeää puhetta, jos aihepiiri ei ole aivan tuntematon. Opiskelija kykenee välittämään kirjallisesti oleellimmallaan lyhyissä viesteissä, mutta heikko rakenteiden hallinta vaikeuttaa tuottamista. Opiskelija kykenee ymmärtämään pääpiirteet yksinkertaisista teksteistä.

Kaikki informantit olivat tulleet Suomeen pakolaisina. Heillä ei siis ole ollut perhesiteisiin tai työvoimapolitiittisiin seikkoihin liittyvää syytä Suomeen muuttoonsa. Tämä näkyy esimerkiksi suomalaisten kontaktien vähyydessä: puolella informanteista ei ollut yhtään suomalaista ystävää,

ja vain neljällä oli suomalaisia ystäviä enemmän kuin yksi. Suomalaiseen työelämään ei informanteilla myöskään ollut kosketusta lyhyitä työharjoittelujaksoja lukuun ottamatta, ja osalle kurssin työharjoittelu oli ensimmäinen työkokemus Suomessa.

Tutkimuksen aineisto koostuu 34 haastattelusta. Haastattelin jokaisen informantin kurssin aikana kahteen kertaan, ennen ja jälkeen työharjoittelun. Haastattelut olivat 15–35 minuutin mittaisia, ja nauhaa kertyi yhteensä noin yhdeksän tuntia. Litteroin tämän aineiston tutkimustani varten. Haastatteluiden tukena olivat muut kurssin yhteydessä saatavilla olleet tiedot informanteista, kuten taustatiedot, todistukset työharjoittelusta, tiedot jatkosuunnitelmista ja lisäksi omat havaintoni opettajana kurssin aikana. Koska tutkimusmetodi on suhteellisen pienen joukon haastattelu, tutkimus on kvalitatiivista ja perustuu informanttien subjektiviisiin kokemuksiin omasta kielenkäytöstään ja kielitaidon vähittäisestä paranemisesta.

KIELENKÄYTTÖ JA SEN ONGELMAT TYÖHARJOITTELUSSA

Aikuisten maahanmuuttajien suomen kielen taitoa ovat tutkineet muiden muassa Pälli ja Latomaa (1997), Suni (1993) ja Kuisma (2000). Pällin ja Latomaan (1997: 50) tutkimuksen mukaan kaksi kolmasosaa maahanmuuttajaopiskelijoista ei ymmärtänyt noin vuoden kielikoulutuksen jälkeen normaalitempoisesta puheesta muuta kuin pääasiat. Oman tutkimukseni informantit olivat työharjoittelun alkaessa suunnilleen samalla taitotasolla kuin Pällin ja Latomaan informantit, joten voidaan olettaa, että heidän tilanteensa puheen ymmärtämisen suhteen oli melko samankaltainen.

Mihin sitten informanttien kielitaito riitti työharjoittelussa ja mihin ei? Kielitaidon rajojen saavuttaminen näkyi esimerkiksi siinä, miten monipuoliseen kommunikaatioon

työharjoittelussa pystyttiin ja lisäksi siinä, minkälaisia kielellisiä ongelmia näissä tilanteissa esiintyi. Tavallisesti informanttien kielitaito oli riittänyt ohjeiden ymmärtämiseen ja annetuista tehtävistä selviämiseen. Työhön liittyvät keskustelut saattoivat jäädä ainoiksi vuorovaikutuksen aiheiksi työpaikoilla; neljä informanteista mainitsi puheensa suomea vain silloin, kun heillä oli kyttävää jostakin työhön liittyvästä asiasta.

MP: puhuitko suomalaisten työkavereiden kanssa

AN17: puhun, vain ei paljon, vain kysyn mitä pitäis tehdä, vähän, vain oli ystävällinen

MP: vähän, puhuit vain työstä heidän kanssa

AN17: vain vain

Ainoa syy niukkaan kielenkäyttöön ei välttämättä ollut se, että informantin kielitaito ei olisi riittänyt muuhun, vaan osasyitä saattoivat olla informantin persoonallisuus (arkuus, vähäpuheisuus), työpaikan luonne (kuinka paljon harjoittelija ylipäättään oli kontaktissa suomalaisten kanssa) sekä työpaikan sosiaaliset jännitteet. Muun muassa Norton (2000) on todennut, että työharjoittelijan voi olla vaikeaa löytää oikeutusta ja tilaisuuksia kohdekielen käyttämiseen. Näissä tilanteissa hän voi tuntea olonsa epämiellyttäväksi, koska hänen kielitaitonsa on vielä puutteellinen ja hän on työntekijöiden keskinäisessä järjestyksessä alin. (Norton 2000: 47–57, 72–73.)

Työharjoittelupaikoilla käytiin kuitenkin myös muita, työhön liittymättömiä keskusteluja.

KIN5: joo vain kysy, kuinka kauan sinä asut, onko sinulla lapsia, onko sinulla iso perhe, missä sinä asut, kuinka iso huone- tta sinulla on - - - tämä asia

MP: mistä asioista on helppo puhua sinun mielestä

KIN5: tavallinen asia vain kysy milloin sinä tule ((suomeen)), tämä asia

Hyvin usein puheenaiheena olivat maahanmuuttajan tausta ja perhesuhteet. Informantti KIN5 lisää, että näistä oli helppo puhua, koska ne olivat »tavallisia» asioita. Näitä asioita oli maahantulon jälkeen jouduttu selvittämään moneen kertaan esimerkiksi useissa virastoissa, ja ne ovat kielikursseilla kertautuneet usein. Tarvittavat sanat osataan hyvin. Kielitaitoa ei samojen fraasien toistaminen kuitenkaan juuri kokenna, ellei aiheesta edetä kielenoppijan kannalta haasteellisemmille alueille.

Vain osa informanteista oli käyttänyt suomen kieltä muuhun kuin työhön tai perheeseen liittyvien keskusteluiden käymiseen. Heillä puheenaiheet saattoivat vaihdella politiikasta ja uskonnosta suomalaiseen ruokaan ja kulttuuriin. Mielenkiintoinen yksityiskohta oli, että usein suomalainen keskustelukumppani määräsi puheenaiheen, kuten seuraavasta esimerkistä käy ilmi:

AM14: he kysyivät minun, minulle, minusta

MP: sinulta

AM14: minulta, että mikä mä oon. mistä maasta olet, kotoisin ja kuinka kauan olet suomessa ja sitten kun me tutustumme ihan hyvin sitten he, mä yritän aina puhu heidän kanssa jotakin kun heillä on aikaa ja minä- minäkin myös, ja sitten me puhumme koulusta, kolusta, koulusta ja, elämästä tai: keittiöstä, ruokasta jotakin, millainen ruoka te syötte tai ja mitä te juotte mitä se on, sinun uskonto tai jotakin, ihan kaikki vaan mitä he mitä he halua- haluavat puhu

Kielenoppijoista osa käytti kielitaitoansa vain työasioiden selvittelyyn ja puhui silloin, kun heitä puhuteltiin. Kaikki informantit puhuivat ainakin jonkin verran omaan itseensä tai perheeseensä liittyvistä asioista. Vain osalle tarjoutui tilaisuuksia ajatustenvaihtoon muista asioista.

Puheenaiheiden vaihtelevuuden lisäksi

si kielitaidon rajat näkyivät vuorovaikutus-tilanteissa esiintyneissä ongelmissa. Informantit olivat yksimielisiä siitä, että näistä suurin oli puhekieli. He kuvailivat puhekielen vaikeudeksi muun muassa sanojen erilaisuutta ja puhenopeutta. Tilanne oli kaikkein vaikein, kun kielenoppija yritti ymmärtää kahden äidinkielen välistä keskustelua. Voidaan olettaa, että kun toinen osapuoli oli kielenoppija, syntyperäinen kielenpuhija mukautti kieltään helpommin ymmärrettäväksi. Kahden syntyperäisen puhujan välisessä keskustelussa näin ei luonnollisestikaan tapahtunut. Vaikeiksi mainittiin myös tilanteet, jotka vaativat viittaamista menneisyyteen tai asioihin, jotka eivät olleet läsnä. Lisäksi yksi informanteista kertoi, että sisäradion kautta tulevaa puhetta oli vaikea ymmärtää; kun puhujan kasvoja ei näy, on puheen tulkinta ainoastaan äänen varassa eikä tukea saa non-verbaaleista viesteistä.

Monen informantin tilanne puhekielen ymmärtämisen suhteen on kuitenkin todennäköisesti vielä samanlainen kuin KM16:n:

KM16: jos sinä puhut, mä ymmärrän lauseest että, ei oo, en mä ymmärrä kaikki sanat, vain mä ymmärrän ta-, mitä haluat mitä sinä tarkoitat, mitä, mistä sinä puhut

KM16 ei vielä ymmärrä kuulemastaan kaikkea. Viestinnän onnistumisen kannalta ei aina ole edes tarpeen ymmärtää jokaisista sanaa, kuten informantti toteaa, vaan riittää, että ymmärtää, mistä puhutaan.

Informanttien kielitaito näyttää siis riittäneen parhaiten tilanteissa, joissa keskustelijat ovat kasvokkain ja joissa puhutaan puhehetkellä tapahtuvista ja mielellään fyysisesti lähellä olevista asioista. Lisäksi syntyperäisen kielenpuhujan on täytynyt usein mukauttaa kieltänsä helpommin ymmärrettäväksi.

KIELITAIIDON KEHITTYMINEN TYÖHARJOITTELUN AIKANA

Tutkimus perustui informanttien omiin arvioihin oppimisestaan, koska kurssilla ei ollut mahdollista järjestää kielitaidon kehittymistä luotettavasti mittaavaa testausta ennen ja jälkeen työharjoittelun. Informanteista jokainen arvioi oppineensa suomea työharjoittelussa. Opettajan arvion mukaan vain muutaman opiskelijan kielitaidon kehittyminen oli selvästi havaittavissa ja muiden osalta sitä oli vaikeampi osoittaa. Myös Kuisman (2000) tutkimus tukee tätä huomiota. Siinä kartoitettiin 28 yrityksen kokemuksia maahanmuuttajaharjoittelijoista ja heidän kielitaitonsa kehittymisestä. Tulokseksi saatiin, että 14 prosenttia harjoittelijoista edistyi huomattavasti, 64 prosenttia jonkin verran ja muut eivät edistyneet lainkaan tai heistä ei saatu arvioita (Kuisma 2000:14).

Puhekieli, tarkemmin määriteltynä puhenopeus ja sanojen erilaisuus, tuotti eniten ongelmia informanteille työharjoittelussa. Kuitenkin seitsemän informanttia oli kokenut kehittyneensä juuri puhekielen ymmärtämisessä.

SM8: puhekieli jos hyvä kuuntelen, paljon aikaa se voi ymmärtää, mä sanon aina toisella poolella myös, he sano toisel polel

AM4: jaa jaa ymmärrän ymmärrän ((puhekieltä)), minä uskon ymmärrän, jah totakai, koska nyt otaa otaa otaa, korva ehtii

MP: lyhyet sanat ja kaikki ja ymmärtää paremmin

AM4: mää sää (-) heti tiedän mikä on

Molemmat informantit olivat tehneet havaintoja siitä, miten sanat eroavat yleiskielestä. AM4 oli lisäksi tottunut paremmin puhekielen nopeaan rytmiin: »korva ehtii» nyt paremmin.

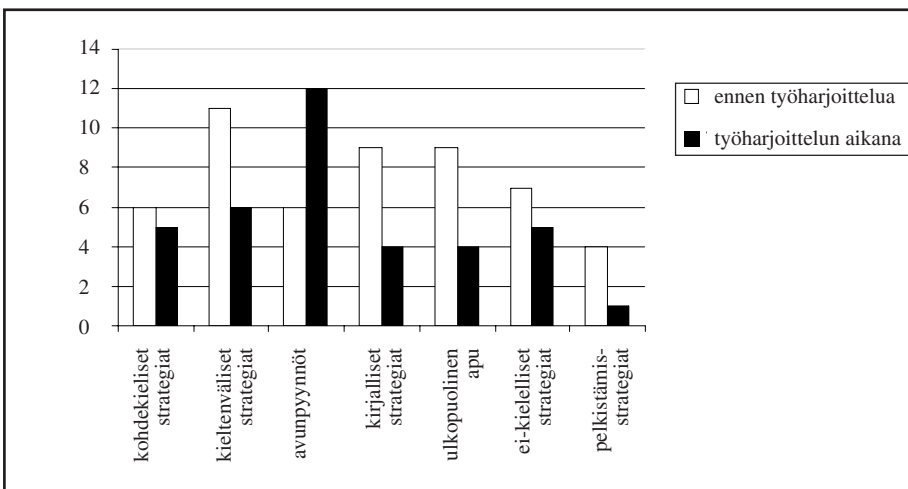
Puhekielen lisäksi oli harjoittelun aikana opittu uusia sanoja. Sanaston oppiminen

on helpommin todettavissa kuin kielen muiden osa-alueiden oppiminen, ja ehkä siksi suurin osa informanteista mainitsi tästä kysyttäessä suomen oppimisesta.

Puhekielen ja uusien sanojen oppimisen lisäksi edistystä oli tapahtunut kommunikaatiostrategioiden käytössä. Kommunikaatiostrategioilla tarkoitetaan kaikkia niitä keinoja, joita voidaan hyödyntää vaikeista kielenkäyttötilanteista selviämiseen. Kommunikaatiostrategioita ovat tutkineet muiden muassa Færch ja Kasper (1983), Wagner ja Firth (1997) ja Willems (1987) sekä Suomessa muiden muassa Suni (1993, 1993), Kuisma (2001) ja Järvinen (1996). Näissä tutkimuksissa tutkija on analysoinut kommunikaatiostrategioita suullisesta tai kirjallisesta materiaalista. Oma tutkimukseni eroaa näistä siinä, että pyysin informanttejani kertomaan käyttämistään kommunikaatiostrategioista siten, että kehoitin heitä kuvailemaan vaikeaksi muistamiaan kielenkäyttötilanteita ja niistä selviämistä. Tutkimusmetodi on saattanut vaikuttaa ilmoitettujen strategioiden laatuun ja määrään: mikäli informantit eivät ole tiedostaneet kaikkia käyttämiään strategioita, he eivät ole myöskään pystyneet niistä kertomaan.

Pyysin informantteja kertomaan kommunikaatiostrategioiden käytöstä kaksi kertaa, ennen ja jälkeen työharjoittelun, nähdäkseni, oliko niiden käyttö muuttunut jollakin tavalla. Jaoin strategiat Færchin ja Kasperin (1983) sekä Willemsin (1987) luokituksia mukailleen seuraavasti: suulliset kommunikaatiostrategiat (kohdekieliset ja kielten väliset strategiat sekä avunpyynnöt), kirjalliset kommunikaatiostrategiat (sanakirjan käyttö ja kirjoittaminen), ulkopuolisen avun käyttäminen (esimerkiksi ystävä tulkkina), ei-kielilliset strategiat (esimerkiksi piirtäminen ja käsien avulla selittäminen) sekä pelkistämistästrategiat (viestin supistaminen tai hylkääminen).

Kaikki strategiaryhmät olivat työharjoittelun jälkeen edelleen edustettuina, mutta joitakin muutoksia oli tapahtunut. Täysin aukotonta aineistoa en kuitenkaan voinut tutkimusmetodini vuoksi tästä saada. Olen kuitenkin laatinut suuntaa antavan kuvion (alla), josta selviävät eri strategiaryhmien osuudet ennen työharjoittelua ja sen aikana laskettuna sen mukaan, kuinka moni informantti ilmoitti käyttäneensä kyseistä strategiaa.



Kuvio. Kommunikaatiostrategiat ennen työharjoittelua ja sen aikana.

Kohdekielisten kommunikaatiostrategioiden käyttö (esimerkiksi kiertoilmaukset ja yleistäminen) oli pysynyt lähes ennallaan, mutta kieltenvälisen strategioiden käyttö oli hieman vähentynyt aikaisempaan verrattuna: kuusi informanteista ilmoitti turvautuneensa harjoittelun aikana joskus englantiin vaikeissa kielenkäyttötilanteissa. Ennen työharjoittelua viisi informanttia mainitsi pyytäneensä apua kohdekielellä ja yksi kertoi käyttäneensä englantia avun pyytämiseen. Työharjoittelun jälkeen kohdekielisten avunpyyntöjen määrä oli selvästi kasvanut, ja niitä ilmoitti hyödyntäneensä kaksitoista informanttia. Formaalisia avunpyyntöjä (esimerkiksi *Voitko puhua hiitaammin?*) oli seitsemän ja fokuoivia (esimerkiksi *Mitä tarkoittaa X?*) viisi.

Kirjallisten strategioiden käyttö oli vähentynyt. Kaksi informanteista kertoi pitäneensä joskus sanakirjaa mukanaan työharjoittelussa ja kaksi kirjoittaneensa joskus edistääkseen vuorovaikutusta. Toinen heistä oli AN17:

AN17: joskus minä ku en osaa hyvin sana suomi, minä osan kirjoita siten mitä tarkoita, he sano no:in

Ulkopuolisen avun käyttäminen oli myös vähentynyt. Ennen työharjoittelua kerätystä aineistosta tarkastelin virallisen ja epävirallisen (ystävä, sukulainen) tulkin käyttöä. Työharjoittelussa ulkopuolista apua hyödynnettiin esimerkiksi niin, että toinen työntekijä haettiin puhumaan asiakkaan kanssa, kun itse ei ymmärretty tai kun ei tiedetty asiasta mitään. Joillakin tämä saattoi toimia myös pelkistämisstrategiana, viestin hylkäämisenä, mutta se saattoi yhtä hyvin olla myös saavuttamisstrategia, mikäli kielenoppija seurasi tilanteen loppuun ja hankki tällä tavalla tietämyksen suoriutua seuraavalla kerralla itse samanlaisesta tilanteesta. Näistä tilanteista kertoi neljä informanttia, mukaan lukien AN13:

AN13: kun asiakas tule ostamaan ruoka tai jotakin, kaupassa, hän kysy minulle, mitä tämä on, tai mitä, missä on, minä en tiedä, minä muistan en tiedä, vain en anteksi voit kysy toinen työntekijä, koska minä olen työharjoittelija en muista kaikki sanat, hän sanoi okei okei

Ei-kiellellisten strategioiden määrä oli pysynyt melkein samana kuin ennen harjoittelua, ja strategiat olivat samoja kuin aikaisemminkin: piirtäminen, näyttäminen ja käsien avulla selittäminen. Pelkistämisstrategioiden määrä oli sen sijaan vähentynyt. Vain yksi kertoi käyttäneensä pelkistämisstrategiaa työharjoittelun aikana.

AN13: koska he puhuvat puhunkielin, he puhuvat ihan nopeasti ja lyhyt sanat, joskus minä en ymmärrä mitään, vain nauran kun en puhu, vain nauran

Nauru toimii viestinä keskustelukumppanille; kuulija huomaa nopeasti, että kielenoppija ei ymmärrä ja luopuu vuorovaikutusyhteydestään.

Varovasti arvioiden näyttää siltä, että kohdekieliset strategiat ovat hieman lisääntyneet ja kieltenväliset strategiat vastaavasti vähentyneet. Tämä tulos onkin muiden samansuuntaisten tutkimusten valossa melko odotuksenmukainen. Muiden muassa Ellis (1985) on todennut, että kielenoppijoiden strategiat kehittyvät sitä mukaa, kun kielitaito paranee. Tämä tarkoittaa usein sitä, että pelkistämisstrategiat ja muihin kieleen pohjaavat strategiat vähenevät ja kohdekieliset strategiat lisääntyvät kielenoppijoiden käytössä. (Ellis 1985: 183–186.) Myös Kuisma (2001: 63–66) toteaa tutkimuksessaan, että kielitaidon kehittyessä äidinkielisten kommunikaatiostrategioiden käyttö vähenee ja kohdekielisten strategioiden osuus kasvaa. Yksi informanteista vahvistaa tämän kehityssuunnan kommentillaan:

AM14: mä tiedän että jos olisin siellä ((työharjoittelussa)) ennen kurssi, mä puhun vain englanniksi, mä tiedän sata prosentti en tiesin en mitää, mutta nyt mä tiedän

Ainakin tällä informantilla kielitaidon kehittyminen oli vaikuttanut siten, että englannin käyttö oli vähentynyt ja suomen käyttö lisääntynyt kommunikaation kielenä.

INFORMANTTIEN ARVIO TYÖHARJOITTELUN HYÖDYLLISYYDESTÄ

Informantit arvioivat lopuksi, kumpi oli suomen kielen oppimisen kannalta suotuisampi ympäristö, kurssi vai työharjoittelu. Suurin osa piti molempia hyvinä; pelkästään kurssin kannalla oli kolme informanttia. Muun muassa KIN5 perusteli asiaa näin: »*Paljon aika vain työtä, ei ole paljon aika puhua.*» Sen sijaan kurssilla voi tauoillakin puhua suomea, erityisesti, jos muuta yhteistä kieltä ei ole. Toinen esiinnoussut seikka olivat oppijan omat ominaisuudet: Hyvin hiljaisen henkilön on työharjoittelussa vaikea ottaa kontaktia suomalaisiin. Kurssilla hän kuitenkin joutuu osallistumaan kaikkiin tehtäviin ja puhumaan ainakin silloin, kun opettaja häneltä sitä edellyttää. Siksi tällainen opiskelija saattaa edistyä kurssilla paremmin kuin työharjoittelussa, jossa enemmän on kiinni hänestä itsestään.

Myös AM2 oli kurssin paremmuuden kannalla:

AM2: kurssilla kurssilla
MP: onko helpompi oppia suomea
AM2: kurssilla, koska kurssilla on opettaja hän puhu suomen kieli, ja puhu kun minä haluan nopeasti hitaasti ja toinen kerta ja kolma kerta ja yksi lause ja yksi tarina ja yksi asia, ja me kysy mikä tämä on, mikä tämä on, koska työpaikalla ei oo, ei puhu nopeasti, puhu nopeas-

ti, koska hän puhu suomen kieli, kun vähän sana, kun, nopeasti puhu, en ymmärrät, sinäs kysy toinen kerta mitä sinä teet, ja minä mitä sinä katso, sano, koska kurssilla on paljon, on helpompi, helpoms,

AM2:n mukaan kurssin etu on se, että opettaja on siellä opiskelijoita varten. Opettaja on helppo ymmärtää ja sitä kautta myös kaikkea, mitä kurssilla tapahtuu. Olo tuntuu kurssilla mahdollisesti turvallisemmalta kuin työharjoittelussa.

Enemmistö informanteista oli kuitenkin sitä mieltä, että kurssissa ja työharjoittelussa oli molemmissa omat hyvät puolensa. Heidän mukaansa työharjoittelusta teki hyödyllisen esimerkiksi se, että siellä pitää työn puolesta puhua paljon. Työharjoittelussa myös kuulee suomea koko ajan ja toiset sanat kertautuvat usein, jolloin ne jäävät mieleen. Hyvänä pidettiin myös sitä, että suomen kielen ohella oppii suomalaista kulttuuria sekä myös tehtävän työn. Kurssin myönteisenä puolena pidettiin myös systemaattista kielen harjoittelua, johon kuuluvat esimerkiksi kirjalliset harjoitukset.

ERILAISIA KIELENKÄYTTÄJÄ- JA KIELENOPPIJATYYPPEJÄ

Tutkimuksen informanttien keskuudesta voidaan muodostaa kolme ryhmää sen mukaan, miten informantit opiskelivat ja käyttivät kieltä ja miten he siinä edistyivät. Ensimmäisen ryhmän muodostavat nuoret maahanmuuttajat, jotka ovat saaneet vain vähän koulutusta ja vain vähän tai eivät ollenkaan työkokemusta omassa maassaan. Tämän ryhmän tyypillinen edustaja on alun vaikeuksien jälkeen löytänyt mielekkäitä tavoitteita uudessa kotimaassaan. Siten myös kielenopiskeluun on löytynyt motivaatiota ja toimivia keinoja.

Toisen ryhmän muodostavat noin keski-ikäiset, työtaustansa puolesta muut kuin

ylemmät toimihenkilöt. Heille on yhteistä se, että kontakteja syntyperäisiin suomalaisiin ei juuri ole ja ettei oman alan työpaikan löytyminen tunnu todennäköiseltä. Jokainen kuitenkin haluaisi saada hyvän suomen kielen taidon, mutta keinot ja motivaatio tämän tavoitteen saavuttamiseksi tuntuvat olevan hukassa.

Kolmannen ryhmän muodostavat ylemmät toimihenkilöt. Heille yhteistä ovat korkean koulutuksen suomat edut kielenopiskelussa ja mahdollisuuksissa saada ammatti Suomessa. Heillä on tavoitteita ja päämääriä, koska he haluaisivat sijoittua omaa ammattitaitoaan vastaaviin tehtäviin. Tämä myös kannustaa heitä etsimään keinoja ja tilaisuuksia kielenopiskeluun ja -käyttöön. Jokaisen elämäntilanne on kuitenkin jotenkin huono parhaan mahdollisen tuloksen saavuttamiseksi. Kielenopiskeluun keskittymistä häiritsee esimerkiksi huoli muista perheenjäsenistä.

Tutkittavien kielenhallinnassa edistymiseen näyttää vaikuttavan se, minkälaisia mahdollisuuksia kielenoppija ajattelee itsellään tulevaisuudessa olevan (vrt. esim. Sajavaara 1999: 91–92). Nuoret kielenoppijat eivät vielä ole suuntautuneet ammatillisesti, ja kielenopiskelu avaa heille mahdollisuuksia päästä elämässään eteenpäin. Sen sijaan omassa maassaan pitkään työssä olleet alemmat tai ylemmät toimihenkilöt voivat kokea voimattomuutta, koska edes hyvä kielitaito ei välttämättä takaa omaa ammattitaitoa vastaavaa työtä. Työkoke-musta pitäisi ensin hankkia joltakin muulta alalta, jotta kielitaitokin kohenisi, ja tämä voi tuntua askeleelta taaksepäin.

Kielenopiskelumotivaation vahvuuteen vaikuttaa asetettujen päämäärien lisäksi myös halu samaistua kohdekielenpuhujiin ja halu löytää oma paikka kohdekielisestä yhteiskunnasta. (Sajavaara 1999: 91–92; Viberg 1987: 102–104.) Halu integroitua yhteiskuntaan näkyy esimerkiksi siinä,

kuinka paljon kielenoppijalla on kontakteja syntyperäisiin kielenpuhujiin. Vain nuorten ja akateemisten ryhmässä oli muutamia, joilla oli enemmän kuin yksi suomalainen ystävä. Toiseen ryhmään kuuluvilla ei ollut yhtään kontaktia kohdekielen puhujiin, ja tämä luonnollisesti vaikuttaa kielenkäyttömahdollisuuksiin.

Vuorovaikutus valtaväestön edustajien kanssa voi riippua myös jo edellä mainituista oppijan henkilökohtaisista ominaisuuksista. Ekstrovertin on helpompi luoda kontakteja muihin ihmisiin, koska luonnostaan puheliaana hän ajautuu kielenkäyttötilanteisiin useammin kuin introvertti, joka harkitsee huolellisemmin, ennen kuin ryhtyy vuorovaikutukseen. Ekstrovertti saa näin enemmän mahdollisuuksia kielenoppimiseen. Myös sujuvat sosiaaliset taidot voivat edistää kielenoppimista, koska niiden avulla voidaan paikata kielitaidon puutteita ja päästä vuorovaikutustilanteissa eteenpäin. (Sajavaara 1999: 93–94.) Sopivia henkilökohtaisia ominaisuuksia voidaan myös työpaikoilla arvostaa enemmän kuin sujuvaa kielitaitoa, kuten Kuisman (2000: 12) tutkimuksessa maahanmuuttajia työharjoittelussa arvioineet yritysten edustajat ilmoittivat. Persoonallisuuden vaikutus kielenoppimiseen on nähtävissä myös omassa tutkimuksessani: selvästi ulospäinsuuntautuneet opiskelijat olivat hyötynet työharjoittelusta eniten, kun taas luonnostaan hiljaisemmilla oli ollut vaikeuksia vuorovaikutuksessa työharjoittelun aikana eivätkä he olleet edistyneet toivotulla tavalla.

LOPUKSI

Tutkimukseni tuloksia on aineiston pienuuden vuoksi vaikea yleistää kattamaan kaikkia maahanmuuttajien kielenkäytön ja -oppimisen vaiheita. Varovasti on suhtauduttava myös yleistykseen, jotka koskevat muita pakolaistaustaisia maahanmuuttajia.

Ryhmän voidaan kuitenkin ajatella olleen melko tyypillinen kaikessa heterogeenisudessaan, jolloin informanteilla saattaa olla joitakin yhteneväisyyksiä muihin vastaavilla kursseilla opiskeleviin työttömiin, pakolaistaukseen ja samalla taitotasolla oleviin kielenoppijoihin.

Lisäksi täytyy muistaa, että haastattelun avulla kerätyt tiedot esimerkiksi kommunikaatiostrategioista ja kielenoppimisesta ovat informanttien omia, subjektiivisia mielikuvia näistä aiheista. Ne kertovat kuitenkin esimerkiksi siitä, minkälainen käsitys kielenoppijoilla itsellään on oppimisestaan ja kielenkäytöstään. Tämä on siksi tärkeää, että tunne omista taidoista ja mahdollisuuksista uudessa kotimaassa vaikuttaa myöhemmin sekä kielenoppimismotivaatioon että koko kotoutumisprosessin onnistumiseen. Tutkimuksen pääasiallinen tavoite oli kuitenkin kuvata yhden opiskelijaryhmän kielenoppimista ja -käyttöä ja tarjota sitä kautta joitakin näkökulmia tähän ajankohtaiseen aiheeseen. ■

MIRJA PALMANTO

Sähköposti: mirja.palmanto@helsinki.fi

LITTEROINTIMERKIT

- . laskeva intonaatio
- , tasainen intonaatio
- ta- sana jää kesken
- keskustelusta on jätetty pois jakso
- (-) sana, josta ei ole saatu selvää
- (- - -) pidempi jakso, josta ei ole saatu selvää
- (()) litteroijan omat merkinnät

LÄHTEET

- ELLIS, ROD 1985: *Understanding second language acquisition*. Oxford: Oxford University Press.
- FÆRCH, CLAUS – KASPER, GABRIELE 1983:

Plans and strategies in foreign language communication. – Claus Færch & Gabriele Kasper (toim.), *Strategies in interlanguage communication* s. 20–60. London: Longman.

JÄRVINEN, SARI 1996: Ruotsinkielisten kommunikaatiostrategioista. – Salla Kurhila (toim.), *Kymmenen tutkielmaa kielenomaksumisesta ja vuorovaikutuksesta* s. 79–100. Kakkoskieli 1. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

KUISMA, KAROLIINA 2000: *Adultan maahanmuuttajaopiskelijat työharjoittelussa: yritysten kokemuksia työharjoittelusta*. Helsinki: Adulta.

— 2001: Alkeisoppijoiden kommunikaatiostrategiat puheessa ja kirjoitelmissa. — Taija Nieminen (toim.), *Vuorovaikutus ja suomen kielen oppiminen* s. 11–75. Kakkoskieli 4. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

NORTON, BONNY 2000: *Identity and language learning: Gender, ethnicity and educational change*. Harlow: Longman.

PALMANTO, MIRJA 2003: *Pakolaiset suomen kielen oppijoina ja kielenkäyttäjinä*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

PITKÄNEN, MAARIT 1999: *Matkalla menestykseen? Maahanmuuttajien työ- ja koulutusprojektin loppuraportti*. Työhallinnon julkaisu 233. Helsinki: työministeriö. Saatavilla [www.muodossa: http://www.mol.fi/migration/pmenest.pdf](http://www.mol.fi/migration/pmenest.pdf).

PÄLLI, PEKKA – LATOMAA, SIRKKU 1997: *Aikuisten maahanmuuttajien suomen kielen taito: maahanmuuttajakoulutuksen arviointia*. Helsinki: Opetushallitus.

SAJAVAARA, KARI 1999: Toisen kielen oppiminen. – Kari Sajavaara & Arja Pii-
▷

- rainen-Marsh (toim.), *Kielenoppimisen kysymyksiä* s. 73–102. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- SUNI, MINNA 1993: Oppijan tavoitteena arkikeskustelussa selviytyminen. – Eija Aalto & Minna Suni (toim.), *Kohdekielenä suomi: näkökulmia opetukseen* s. 107–133. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- 1996: Is there a connection between negotiations of meaning and the use of communication strategies? – Kari Sajavaara & Courtney Fairweather (toim.), *Approaches to second language acquisition* s. 237–247. Jyväskylä cross-language studies 17. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- WAGNER, JOHANNES – FIRTH, ALAN 1997: Communication strategies at work. – Gabriele Kasper & Eric Kellerman (toim.), *Communication strategies: Psycholinguistic and sociolinguistic perspectives* s. 323–344. Applied linguistics and language study. London: Longman.
- VIBERG, ÅKE 1987: *Vägen till ett nytt språk. Del 1: Andraspråksinläring i ett utvecklingsperspektiv*. Stockholm: Natur och kultur.
- WILLEMS, GERARD M. 1987: Communication strategies and their significance in foreign language teaching. – *System* 15:3 s. 351–364.

TOISEN TAVUN VOKAALIN PUOLIPIDENNYKSESTÄ OULUNSEUTULAISTEN PUHEESSA

Pitkän ensi tavun jälkeisen toisen tavun yksinäisvokaali on kestoaltaan kaikissa suomen murteissa yleensä vajaalyhyt, mutta lyhyen ensi tavun jälkeinen yksinäisvokaali toteutuu monilla suomen murrealueilla selvästi tätä pitempänä. Tiedetään melko yleisesti, että hämäläismurteissa, joihin muiden muassa Helsingin ja Tampereen puhemiehet perustuvat, lyhyen ensi tavun jälkeinen yksinäisvokaali on suunnilleen yhtä lyhyt kuin ensimmäisenkin tavun vokaali. Sen sijaan lounaismurteiden kuuluisimpia tuntomerkkejä on yksinäisvokaalin piteneminen tässä asemassa: *Turùs* (esim. Suomi 1996: 24, 40; Wiik 1965: 130–134).

Kutsun toisen tavun lyhyen vokaalin pitenemistä lyhyen ensi tavun vokaalin keston nähden yleisen tavun mukaan puolipidennykseksi. Sana-asemaa, jossa puolipidennyksellä on mahdollisuus toteutua — toisin sanoen lyhyen ensimmäisen tavun jälkeistä tavua, jossa on yksinäisvokaali — nimitän puolipidennysasemaksi.

Kielitieteilijät ovat vanhastaan esittäneet puolipidennyksen kuuluvan lounaismurteiden lisäksi myös peräpohjalaiseen Tornion murteeseen (Airila 1912: 50–51; Kettunen 1940: kartta 198; Rapola 1961: 108–109, 134) sekä kaakkoismurteisiin (Kettunen 1940: kartta 198; Wiik 1985: 304). Savolaismurteissakin puolipidennys-